

“Көрдөөх тарбахчааннар” куруһуок үлэтигэр сахалыы тыыны киллэрини.

Мин “Мичээр” уһуйаанна “Кэскил” диэн тылларын сайдыыта кэһиллиилээх оҕолор бөлөхтөрүгэр алтыс сылбын үлэлиибин. Оҕолорбут мөлтөхтүк сангараллара, бытааннык толкуйдуулара, көлүттэбэс хамсаныылара киһини элбэххэ толкуйдатар, хайдах гынан манньк түгэннэ көмөлөһөбүт диэн санааҕа тириэрдэр. Ол иһин бэйэм элбэҕи ааҕан, үөрэтэн, ырытан бараммын, нейропсихологическай диэн оонньуулар бииги оҕолорбутугар олус барсыахтара этэ дии санааммын, бу хайысханы талан үлэлииргэ санаммытым үһүс сыла буолла.

Нейропсихология диэн- киһи болҕомтотун, толкуйдуур, өйгө хатыыр дьоҕурун, этин-сиинин хамсаныытын дьаһайар үлэтигэр мэйии оруолун үөрэтэр наука буолар. Бу наука хайысхата олус элбэх. Мин оҕону бары өттүнэн сайыннараарга сөп эбит диэммин оонньуулары таллым. Нейропсихологическай оонньуулар диэн тугуй? Кылгастык сахалыы быһааран суруйдаахха, бу оҕо мэйиитин икки полушарияларын кытта илии, атах, харах хамсаныыларын тэннэ сайыннаар оонньуулар буолаллар. Бу оонньууларга өссө саналаах оонньуулары эбэн биэрдэххэ, оҕо тылын сайдыыта тэннэ тупсуон сөп.

«Руки учат голову, затем поумневшая голова учит руки, а умелые руки снова способствуют развитию мозга» диэн нуучча учуонай физиолога Иван Петрович Павлов эппитигэр олобуран, 2021 сылтан “Көрдөөх тарбахчааннар” диэн куруһуогу ытытабын. Бу куруһуокка араас нейрооонньуулары сайтартан, инстаграммтан көрөммүн туһанабын. Оҕолор икки илиилэринэн тэннэ уруһуйдуулар, кырааскалыылар, суруйаллар, араас хамсаныылары онороллор, оонньууларбытыгар тарбах былчыннарыгар, тыыныыга эрчиллиилэри киллэрэн биэрэбит, хамсаныылаах оонньуулары оонньуубут. Оонньуулар бары олус интэриэһинэйдэр, оҕолору биир хамаанда буолан бэйэ-бэйэлэригэр көмөлөсүһэн оонньуурга көбүлүүлэр. Бу манньк оонньоохун ордук симик, бытаан, бэйэлэрин истэригэр бүтүн сылдыар оҕолор арылалларыгар көмө буолар. Илиискэ өгнөөх кумааҕынан таһаарыллыбыт оонньуулары оҕо олус интэриэһиргээн, сөбүлээн толорор. Бу оҕолор тулуйан олорор буолалларыгар, мин сатыыр эбиппин ээ диэн бэйэлэрин кыайыыларыттан үөрэллэригэр олус туһалаах. Оонньуулар барыта кылгас-кылгас, оҕону сылатыннарбат гына толкуйданаллар, куруһуок дьарыга 30 мүн. устата буолар. Соруудахтары толорорго оҕолор икки илиилэринэн тэннэ уруһуйдууларыгар, суруйалларыгар, хамсаналларыгар ыараханы көрсөллөр, ол эрэри биирдиилээн оҕолорго кыра тупсуу баара үөрдэр.

Туох ыарахаттары көрүстүм? Нейропсихологическай оонньуулар араас сайтарга олус элбэхтэр, ол эрэри сахалыы хабааннаах олох суох. Оҕолорбутугар сахалыы төрөөбүт тылларын чинэтэн үөрэтэргэ, сангаларын тупсарарга угуйар сахалыы ойуулаах оонньуурдар суохтар, ол иһин оонньуулары, соруудахтары сахалыы тыыннаан онорон биэрэргэ үлэлэһибин.

Ол курдук, “Мичээр” уһуйааммыт иһинэн үлэлиир “Алгыстаах Алаһа” бырагарааммаҕа олобуран, икки илиинэн тэннэ оҕону дьарыктыырга “Уон тарбах оонньуулар” диэн соруудахтаах альбом онордум. Бу альбомна уһуйааммыт бары

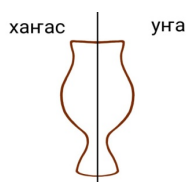
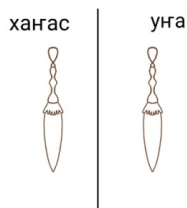
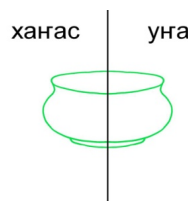
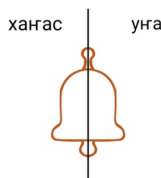
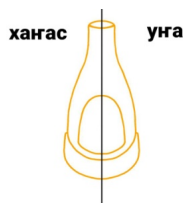
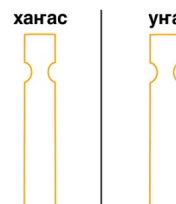
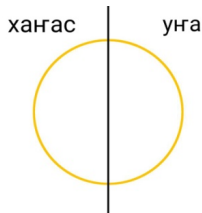
бөлөхтөрүгэр турар “Айыы холумтанын” сэттэ ытык малларын ойууларга киридилэр. Айыы холумтана-хас биирдии саха ыала бэйэтигэр айыыларын, иччилэрин чугаһатар,сүгүрүйэр, харыстыыр, өрө тутар миэстэтэ буолар. Холумтан сэттэ ытык маллаах: сандалы, сэргэ, чороон, кытыйа, көмүлүөк, чуораан, дэйбиир.

Мань таһынан, сахабыт балаһана, собо балыкпыт, Сардаана сибэккибит, Аал-Луук маспыт, мас хамыйахпыт , сахалыы оһуордарбыт ойууларга киридилэр.

Бу барыта оонньуу, уруһуй нөнгүө оҕолорбут сахалыы санаалара, тыллара-өстөрө, билиилэрэ-көрүүлэрэ кэнииригэр, сахалыы уна-ханас өттүм диэн быһааралларыгар, төрөөбүт тылларын таптыылларыгар, үөрэтэллэригэр, санарар саналара, тыллара-өстөрө сайдарыгар күүс-көмө буолуо этэ дии саныыбын.

Б

Бу ойууларга көстөрүн курдук, хас биирдии илииспит уна, ханас диэн хайысхаҕа арахсар. Оҕолор туох ойууламмытын дорҕоонноохтук сөпкө этиэхтээхтэр,бу мал туһунан тугу билэллэрин сиһилии ырытабыт,кэпсэтэбит, таабырын онорон таайсыахпытын сөп уонна дьэ икки илиилэринэн тэннэ ойуу сурааһынын устун уруһуйдуулар, кырааскалыылар, синньигэс тэн сурааһыннары (штриховка)да тардыахтарын син. Иитээччи оҕолор үлэлиир кэмнэригэр уна, ханас илиилэрбит диэн чуолкайдык быһааран этэр. Икки илиинэн тэннэ туттуу улахан да киһиэхэ олус уустук дьарык, онон табыллыбат түгэннэ оҕону син-биир хайбаан, көбүлээн биэриэххэ наада.

Куруһуокпутугар элбэх хамсаныылаах оонньуулары сахалыы тыыннаан эмиэ олус сөбүлээн оонньуубут. Ол курдук “Ураһа”, “Хайыһардьыт”, “Отонньуттар”, “Булчут” уо.д.а. Хамсаныылаах оонньуулар оҕо координациятын тупсарарга, имигэс, сымса, болҕомтолоох буоларга аналлаахтар. Оонньуу сылдьан симик оҕобут арыллар, боростуой көрдөөх хамсаныылары онороруттан үөрэр, атын оҕолору кытта кыбыстыбакка алтыһар, кэпсэтэр, хамаанданан оонньуурга үөрэнэр.

Бу курдук оҕолорбут күн аайы оонньуур оонньууларыгар, уруһуйдарыгар, суруктарыгар сахалыы төрүт малларбыт ааттарын-суолларын санара, хатылыы сырыттаахтарына төрөөбүт тылбыт умнуллуу суоҕа этэ диэн бигэ санаалаахпын.

Туттуллубут литература:

1. Дьяконова П.В., Захарова А.Е., Молонова А.Д., Сысолятина В.И. Алгыстаах Алаһа-Дьокуускай: 2015-80с.
2. Жерготова А.И. Саха оҕотун бастыҥ кинигэтэ /Васильева А.В., Захарова А.Е., Чемезова С.А./-Дьокуускай:-2022
3. Петрова М.П. Ийэ тылым- кетер кынатым: метод. босуобуйа/Ли-Цай М.В., Томтосова Е.А., Новгородова В.С., Захарова С.М./ -Дьокуускай: 2023